

MARX PAVEL VASILJEVIČ ANNENKOVILLE

PARIISIIN

Brysselissä 28. joulukuuta [1846]

Hyvä hra Annenkov!

Te olisitte saanut jo kauan sitten vastaukseni 1. marraskuuta päivätyyn kirjeeseen, ellei kirjakauppiaani olisi lähettänyt minulle hra Proudhonin kirjaa »Kurjuuden filosofia» vasta viime viikolla. Silmäilin sen läpi parissa päivässä voidakseni lausua Teille heti mielipiteeni siitä. Koska olen lukenut kirjan hyvin kiireesti, en voi pysähtyä yksityiskohtiin. Voin puhua vain yleisvaikutelmasta, jonka siitä sain. Mikäli haluatte, voin kirjoittaa siitä seikkaperäisemmin seuraavassa kirjeessä.

Sanon suoraan, että kirja on mielestäni yleensä huono, erittäin huono. Te itsekkin teette kirjeessänne pilaa siitä »saksalaisen filosofian rahtusesta», jolla hra Proudhon tuossa muodottomassa ja vaateliaassa teoksessaan keikailee, mutta arvelette, ettei filosofian myrky ole saastuttanut hänen taloudellisia tutkielmiaan. Minäkin olen kaukana siitä, että katsoisin hra Proudhonin taloustieteellisten tutkielmien virheellisyyksien syyksi hänen filosofiansa. Syynä hra Proudhonin väärään kansantaloustieteen arvosteluun ei ole se, että hänen filosofiansa on naurettavaa; hän tarjoilee meille naurettavaa filosofiaa siksi, ettei ole käsittänyt nykyistä yhteiskunnallista järjestelmää ja sen kytkeytymistä [engrènement] käyttäkseni sanaa, jonka, kuten paljon muutakin, hra Proudhon lainaa Fourierilta.

Miksi hra Proudhon puhuu jumalasta, maailmanjärjestä, ihmiskunnan persoonattomasta järjestä, joka ei erehdy koskaan, joka on aina ollut sama ja joka totuuden saavuttamiseksi on vain käsitettävä oikein? Miksi hän turvautuu pintapuolisesti omaksuttuun hegeliläisyyteen näyttääkseen syvälliseltä ajattelijalta?

Hän itse antaa meille arvoituksen ratkaisemisen avaimen. Hra Proudhonista historia on tietty yhteiskunnallisten evoluutioiden sarja. Hän pitää historiaa edistyksen toteutumisenä. Hän on vihdoin sitä mieltä, että yksilöinä ihmiset eivät ole tietäneet, mitä he ovat tehneet, että he ovat käsittäneet virheellisesti liikkeensä, ts. että heidän yhteiskunnallinen kehityksensä näyttää ensi silmäykseltä erilaiselta, erilliseltä, heidän yksilöllisestä kehityksestään riippumattomalta. Hän ei kykene selittämään noita tosiasioita, ja juuri tällöin ilmestyykin hypoteesi itseään ilmentävän maailmanjärjen vaikutuksesta. Mikään ei ole helpompaa kuin keksiä mystisiä syitä, ts. fraaseja, silloin kun puuttuu tervettä järkeä.

Mutta kun hra Proudhon tunnustaa, ettei hän käsitä lainkaan ihmiskunnan historiallista kehitystä — ja sen hän tunnustaa käyttämällä kaikuja sanoja maailmanjärjestä, jumalasta jne. — eikö hän tunnusta siten kiertämättömästi sitäkin, ettei hän kykene käsittämään myöskään *taloudellista kehitystä*?

Mitä on yhteiskunta, olipa sen muoto mikä tahansa? Ihmisten keskinäisen toiminnan tuote. Onko ihmisillä vapaus valita tämä tai tuo yhteiskunnan muoto? Ei suinkaan. Tarkastelkaa jotain tiettyä ihmisten tuotantovoimien kehitysvaihetta ja te näette vastaavan vaihdon [commerce] ja kulutuksen muodon. Tarkastelkaa tuotannon, vaihdon ja kulutuksen tiettyä kehitysvaihetta ja te näette vastaavan yhteiskuntajärjestyksen, tietynlaisen perhe-, sääty- tai luokkajärjestelmän, sanalla sanoen tietyn kansalaisyhteiskunnan. Tarkastelkaa tiettyä kansalaisyhteiskuntaa ja te näette vastaavan poliittisen järjestelmän, joka on vain kansalaisyhteiskunnan virallinen ilmaus. Tätä hra Proudhon ei tule koskaan ymmärtämään, sillä hän uskoo tekevänsä jotain suurenmoista vedotessaan valtiosta kansalaisyhteiskuntaan, ts. yhteiskunnan virallisesta supistelmasta viralliseen yhteiskuntaan.

Tarpeetonta on lisätä, että ihmiset eivät ole vapaita *tuotantovoimiensa* — koko historiansa perustan — valinnassa, sillä jokainen tuotantovoima on hankittu tuotantovoima, aikaisemman toiminnan tuote. Tuotantovoimat ovat näin ollen ihmisten käytännöllisen toimintakyvyn

tulos, mutta itse tätä toimintakykyä rajoittavat olot, joissa ihmiset ovat, tuotantovoimat, jotka on hankittu jo aikaisemmin, yhteiskuntamuoto, joka on ollut jo ennen heitä ja jota eivät ole luoneet he, vaan joka on edellisten sukupolvien tuote. Se yksinkertainen tosiasia, että jokainen myöhempi sukupolvi saa aikaisempien sukupolvien hankkimat tuotantovoimat, jotka ovat sille perustana uutta tuotantoa varten, — tämä tosiasia aiheuttaa sen, että ihmisten historiassa muodostuu yhteys, muodostuu ihmiskunnan historia, joka on ihmiskunnan historiaa sitä enemmän, mitä kehittyneempiä ovat ihmisten tuotantovoimat ja siis myös heidän yhteiskunnalliset suhteensa. Siitä seuraa välttämätön johtopäätös: ihmisten yhteiskunnallinen historia on aina vain heidän yksilöllisen kehityksensä historiaa, olkoot he tästä tietoisia tai älkööt. Heidän aineelliset suhteensa ovat heidän kaikkien suhteittensa perusta. Nämä aineelliset suhteet ovat vain heidän aineellisen ja yksilöllisen toimintansa välttämättömiä muotoja.

Hra Proudhon sekoittaa ideat ja oliot. Ihmiset eivät milloinkaan luovu siitä, mitä he ovat hankkineet, mutta tämä ei merkitse, että he eivät luovu siitä yhteiskuntamuodosta, jossa he ovat kehittäneet tietyt tuotantovoimat. Päinvastoin. Etteivät ihmiset menettäisi saavuttamaansa tulosta eivätkä kadottaisi sivistyksen hedelmiä, heidän on pakko muuttaa kaikkia perinnäisiä yhteiskuntamuotoja heti, kun heidän kanssakäymisensä [commerce] muoto ei enää vastaa kehitettyjä tuotantovoimia. — Käytän tässä sanaa »commerce» siinä laajimmassa merkityksessä, jossa saksan kielessä käytetään sanaa »Verkehr». — Esimerkiksi erioikeudet, ammattikunta- ja korporaatiolaitos, koko keskiajan säännöstö olivat ainoat yhteiskunnalliset suhteet, jotka vastasivat kehitettyjä tuotantovoimia ja aikaisempaa yhteiskuntatilaa, josta nuo laitokset olivat saaneet alkunsa. Ammattikuntasääntöjen turvin kasattiin pääomia, kehitettiin merikauppaa, perustettiin siirtokuntia, ja ihmiset olisivat menettäneet kaiken tuon kantamat hedelmät, jos olisivat yrittäneet säilyttää ne muodot, joiden suojassa nämä hedelmät olivat kypsyneet. Niinpä sitten tulikin kaksi salamankua, vuosien 1640 ja 1688 vallankumoukset. Englannissa

murskattiin kaikki vanhat taloudelliset muodot, niitä vastanneet yhteiskunnalliset suhteet, poliittinen järjestelmä, joka oli vanhan kansalaisyhteiskunnan virallinen ilmaus. Näin ollen taloudelliset muodot, joiden vallitessa ihmiset tuottavat, kuluttavat ja vaihtavat, ovat *ohimeneviä ja historiallisia*. Hankkiessaan uusia tuotantovoimia ihmiset muuttavat tuotantotapaansa ja tuotantotapaa muuttaessaan he muuttavat kaikkia taloudellisia suhteita, jotka ovat olleet ainoastaan tämän tietyn tuotantotavan aikaisia välttämättömiä suhteita.

Sitä hra Proudhon ei ole käsittänyt eikä semmitenkään todistanut. Kun hra Proudhon ei kykene seuraamaan historian todellista kulkua, hän tarjoilee meille sen asemesta haavekuvia, joiden pitäisi olla muka dialektisia. Hän ei tunne tarvetta puhua 17., 18. ja 19. vuosisadasta, sillä hänen historiansa tapahtuu mielikuvituksen pilvilinearissa, aikaa ja avaruutta korkeammalla. Se on sanalla sanoen hegeliläistä rojua; se ei ole historiaa, tavallista historiaa, ihmisten historiaa, vaan pyhää historiaa, aatteiden historiaa. Hänen näkökannaltaan ihminen on pelkästään välikappale, jota idea tai ikuinen järki käyttää kehityksensä hyväksi. *Evoluutiot*, joista hra Proudhon puhuu, ovat absoluuttisen idean mystisessä kohdussa tapahtuvia evoluutioita. Kun revitte rikki tämän mystisen fraseologian verhon, havaitsette hra Proudhonin kuvaillevan teille sitä järjestystä, jossa taloustieteelliset kategoriat ovat hänen päässään. Minun ei ole kovin vaikea todistaa teille, että se on hyvin sekaisin olevan pään järjestystä.

Hra Proudhon aloittaa kirjansa puhumalla *arvosta*, keppihevosestaan. Tällä kertaa en ryhdy käsittelemään teoksen tätä osaa.

Ikuisen järjen useat taloudelliset evoluutiot alkavat *työnjaosta*. Hra Proudhonista työnjako on aivan yksinkertainen asia. Mutta eikö kastijärjestelmä ollut tietty työnjaon muoto? Eikö ammattikuntajärjestelmä ollut toinen työnjaon muoto? Eikö vihdoin manufaktuurikaudella, joka alkoi Englannissa 17. vuosisadan keskivaiheilla ja päättyi 18. vuosisadan jälkipuoliskolla, työnjako ollut vallan toisenlainen kuin nykyaikaisessa suurteollisuudessa?

Hra Proudhon käsittää asian olemuksen niin huonosti, että jättää ottamatta huomioon senkin, mitä tavalliset taloustieteilijät eivät unohda. Puhuessaan työnjaosta hän ei tunne lainkaan tarvetta puhua maailmanmarkkinoista. Kas niin! Mutta eikö työnjaon pitänyt 14. ja 15. vuosisadalla, jolloin ei vielä ollut siirtomaita, jolloin Amerikkaa ei vielä ollut olemassa Eurooppaa varten ja Itä-Aasiaan pidettiin yhteyttä vain Konstantinopolin kautta, erota mitä perusteellisimmin 17. vuosisadalla vallinneesta työnjaosta, jolloin oli olemassa jo täydellisesti kehittyneitä siirtomaita?

Eikä siinä vielä kaikki. Eikö kansojen koko sisäinen järjestys, niiden kaikki kansainväliset suhteet ole tietynlaisen työnjaon ilmaus? Eikö kaiken sen pidä muuttua työnjaon muuttuessa?

Hra Proudhonilla on niin kaukainen käsitys työnjakokysymyksestä, ettei hän edes mainitse kaupungin erkanemisesta maaseudusta, mikä esimerkiksi Saksassa tapahtui 9.—12. vuosisadalla. Hra Proudhonista tuo erkaneminen on ikuinen laki, sillä hän ei tunne enempää sen alkuperää kuin kehitystäkään. Kautta koko kirjansa hän järkeilee siten kuin tuo tietyn tuotantotavan tuote tulisi olemaan maailmanloppuun saakka. Se mitä hra Proudhon puhuu työnjaosta, ei ole muuta kuin yhteenveto ja vieläpä varsin pinnallinen, varsin epätäydellinen yhteenveto siitä, mitä Adam Smith ja tuhannet muut olivat sanoneet ennen häntä.

Toisena evoluutiona ovat *koneet*. Hra Proudhonin käsittämänä työnjaon ja koneiden välinen yhteys on aivan mystinen. Jokaisen työnjakotavan aikana on ollut omat erityiset tuotantovälineet. Esimerkiksi 17. vuosisadan puolivälistä 18. vuosisadan puoliväliin ihmiset eivät tehneet kaikkea käsin. Heillä oli työvälineitä, vieläpä varsin monimutkaisia, kuten työkoneita, laivoja, vipuja jne. jne.

Näin muodoin on aivan järjetöntä pitää koneiden ilmaantumista yleensä työnjaon seurauksena.

Mainitsen sivumennen, että hra Proudhon on käsittänyt koneiden kehityksen historian yhtä huonosti kuin niiden syntyhistoriankin. Voidaan sanoa, että vuoteen 1825 saakka — ensimmäisen yleiskriisin kauteen saak-

ka — kulutustarpeet kasvoivat yleensä nopeammin kuin tuotanto, ja koneiden kehitys johtui kiertämättömästi markkinoiden tarpeista. Vuodesta 1825 alkaen koneiden keksiminen ja käyttöönotto ei ollut muuta kuin seuraus teollisuudenharjoittajien ja työläisten välisestä sodasta. Mutta tämä pitää paikkansa vain Englantiin nähden. Eurooppalaisia kansakuntia pakotti ottamaan käyttöön koneita Englannin kilpailu sekä niiden omilla kotimaisilla markkinoilla että maailmanmarkkinoilla. Vihdoin Pohjois-Amerikassa koneiden käyttöönotto johtui niin muiden kansojen kanssa käydystä kilpailusta kuin myös työvoiman puutteesta, ts. Pohjois-Amerikan teollisuuden tarpeiden ja sen väestöluvun välisestä epäsuhteesta. Te voitte näiden tosiasioiden perusteella päätellä, millaista teräväjärkisyyttä hra Proudhon osoittaa, kun hän manaa esiin kilpailun aaveen kolmantena evoluutiona, koneiden antiteesinä!

Sitä paitsi on yleensä järjetöntä tehdä *koneista* taloustieteellinen kategoria työnjaon, kilpailun, luoton ym. ohella.

Kone on yhtä vähän taloustieteellinen kategoria kuin auraa vetävä härkä. Nykyaikainen koneiden *käyttö* on eräs nykyisen talousjärjestelmämme suhteista, mutta koneiden käyttötapa ei ole lainkaan samaa kuin itse koneet. Ruuti pysyy ruutina, käytettäköön sitä ihmisen haavoittamiseen tai tuon saman ihmisen haavojen parantamiseen.

Hra Proudhon kunnostautuu yli odotusten luodessaan päässään kilpailun, monopolin, veron tai poliisin, kauppataseen, luoton ja omaisuuden juuri tässä mainitsemassani järjestyksessä. Melkein kaikki luottolaitokset alkoivat kehittyä Englannissa 18. vuosisadan alussa jo ennen koneiden keksimistä. Valtionluotto oli vain uusi tapa kohottaa veroja ja tyydyttää uusia, porvariston valtaantulon synnyttämiä tarpeita.

Omistus on vihdoin viimeisenä kategoriana hra Proudhonin järjestelmässä. Sitä vastoin todellisessa maailmassa työnjako ja hra Proudhonin kaikki muut kategoriat ovat yhteiskunnallisia suhteita, joista yhteensä koostuu se, mitä nykyisin sanotaan *omistukseksi*; ilman näitä suhteita porvarillinen omistus ei ole mitään muuta kuin

metafyysinen ja juridinen illuusio. Toisen aikakauden omistus, feodaalinen omistus, kehittyy aivan toisenlaisten yhteiskunnallisten suhteiden vallitessa. Määrittelemällä omistuksen itsenäiseksi suhteeksi hra Proudhon tekee paremman kuin metodologisen virheen: selviää, ettei hän käsitä sitä yhteyttä, mikä sitoo toisiinsa kaikki *porvarillisen* tuotannon muodot; selviää, ettei hän käsitä tietyn aikakauden tuotannon muotojen olevan luonteeltaan *historiallisia* ja *ohimeneviä*. Koska hra Proudhon ei näe, että yhteiskuntalaitoksemme ovat historiallisen kehityksen tulos, eikä käsitä enempää niiden syntyperää kuin kehitystäkään, hän voi arvostella niitä vain dogmaattisesti.

Kehityksen selittämiseksi hra Proudhonin on pakko turvautua *fiktioon*. Hän kuvittelee, että työnjako, luotto, koneet jne. on keksitty palvelemaan hänen pakkomieltään, tasavertaisuusaatetta. Hänen selityksensä on ääretömän naiivi. Nuo kaikki oliot on keksitty tasavertaisuuden vuoksi, mutta onnettomuudeksi ne ovat kääntyneet tasavertaisuutta vastaan. Siinä onkin hänen koko järkeilynsä, ts. hän ottaa mielivaltaisen hypoteesin, mutta kun todellinen kehitys käy joka askeleella ristiin hänen fiktionsa kanssa, niin hän tekee siitä johtopäätöksen, että siinä on olemassa ristiriita. Samalla hän salaa, että ristiriita on olemassa vain hänen pakkoajatustensa ja todellisen liikunnan välillä.

Pääasiassa historian tuntemuksen puutteen vuoksi hra Proudhon ei ole siis käsittänyt, että kehittäessään tuotantovoimiaan, ts. eläessään, ihmiset kehittävät tietyt keskinäiset suhteet ja että näiden suhteiden luonne muuttuu kiertämättömästi samalla kun muuttuvat ja kasvavat tuotantovoimat. Hän ei ole käsittänyt, että *taloustieteelliset kategoriat* ovat vain näiden todellisten suhteiden *abstraktioita* ja että ne ovat totuuksia vain sikäli, mikäli nämä suhteet ovat olemassa. Hän erehtyy siis samoin kuin porvarilliset taloustieteilijät, jotka pitävät näitä taloustieteellisiä kategorioita ikuisina eivätkä historiallisina lakeina, jotka pätevät vain historiallisen kehityksen tietyn vaiheen, tuotantovoimien tietyn kehitysvaiheen suhteen. Sen sijaan, että tarkastelisi taloustieteellisiä kategorioita todellisten, ohimenevien,

historiallisten yhteiskuntasuhteiden abstraktioina, hra Proudhon, vääristellen mystisesti kysymystä, näkee todellisissa suhteissa vain näiden abstraktioiden olennoituman. Itse nuo abstraktiot ovat kaavoja, jotka ovat uinuneet isäjumalan huomassa hamasta maailman luomisesta alkaen.

Tästä alkavat kunnan hra Proudhonimme ankarat aivoponnistukset. Jos kaikki nämä taloustieteelliset kategoriat ovat jumalan sydämen emanaatiota, jos ne ovat ihmisten kätkeytyä ja ikuista elämää, niin kuinka voi käydä niin, että ensinnäkin on olemassa kehitys ja ettei toiseksi hra Proudhon ole vanhoillinen? Hän selittää nämä ilmeiset ristiriidat kokonaisen antagonismsysteemin avulla.

Valaistaksemme tätä antagonismsysteemiä esitämme esimerkin.

Monopoli on hyvä, sillä se on taloustieteellinen kategoria ja siis jumalan emanaatio. Kilpailu on hyvä, sillä sekin on taloustieteellinen kategoria. Mutta jos mikä, niin monopolin olemassaolo ja kilpailun olemassaolo ei ole hyvää. Vieläkin pahempaa on se, että monopoli ja kilpailu syövät toisiaan. Mitä on tehtävä? Koska nuo kaksi jumalan ikuista ajatusta ovat keskenään ristiriidassa, niin hra Proudhonista näyttää ilmeiseltä, että jumalan huomassa on myös kummankin ajatuksen synteesi, jossa kilpailu tasoittaa monopolin aiheuttaman pahan ja vice versa.* Kummankin idean välisen taistelun tulos on se, että ulospäin näkyy vain niiden hyvä puoli. Pitää vain temmata jumalalta tuo salainen ajatus ja soveltaa sitten sitä, niin kaikki on hyvin. Pitää löytää ihmiskunnan persoonattoman järjen pimeyden kätkeöstä synteettinen kaava. Hetkeäkään epäröimättä hra Proudhon tekeytyy tuon salaisuuden paljastajaksi.

Luokaapa silmäys todelliseen elämään. Nykyajan talouselämästä löydätte paitsi kilpailun ja monopolin myös niiden synteesin, joka ei ole kaava, vaan *liikuntaa*. Monopoli synnyttää kilpailun, kilpailu synnyttää monopolin. Tämä yhtälö ei kuitenkaan poista nykyisen tilan-

* — päinvastoin. *Toim.*

teen vaikeuksia, kuten porvarilliset taloustieteilijät kuvittelevat, vaan tekee tilanteen vieläkin vaikeammaksi ja sotkuisemmaksi. Jos siis muutatte perustaa, johon nykyaikaiset taloudelliset suhteet pohjaavat, jos hävitätte nykyaikaisen tuotantotavan, te ette hävitä ainoastaan kilpailua, monopolia ja niiden antagonismia, vaan myös niiden ykseyden, niiden synteessin — liikunnan, jossa kilpailu ja monopoli todella tasapainottuvat.

Esitän nyt Teille näytteen hra Proudhonin dialektiikasta.

Vapaus ja orjuus ovat antagonismi. On tarpeetonta puhua niin vapauden hyvistä kuin huonoistakin puolista. Mitä orjuuteen tulee, ei ole syytä puhua sen huonoista puolista. Ainoa, mitä pitää selittää, on orjuuden hyvä puoli. Puhe ei ole välillisestä orjuudesta, proletarin orjuudesta. Puhe on suoranaisesta orjuudesta, Surinamin, Brasilian, Pohjois-Amerikan etelävaltioiden mustaihoisten orjuudesta.

Suoranainen orjuus on samanlainen nykyaikaisen teollisuutemme perusta kuin koneet, luotto jne. Ilman orjuutta ei ole puuvillaa, ilman puuvillaa ei ole nykyaikaista teollisuutta. Orjuus teki arvokkaiksi siirtomaat, siirtomaat loivat maailmankaupan, ja maailmankauppa on koneellisen suurteollisuuden välttämätön ehto. Ennen neekerikaupan järjestämistä siirtomaat antoivat Vanhalle maailmalle hyvin vähän tuotteita eivätkä muuttaneet sanottavasti maailmankasvoja. Näin muodoin orjuus on tavattoman tärkeämerkityksinen taloustieteellinen kategoria. Ilman orjuutta Pohjois-Amerikka, edistynein maa, muuttuisi patriarkaaliseksi maaksi. Pyyhkipäähän Pohjois-Amerikka pois maailman kartalta, niin tuloksena on anarkia, kaupan ja nykyaikaisen sivilisaation täydellinen lamautuminen. Mutta orjuuden hävittäminen merkitsisi Amerikan pyyhkimistä pois maailman kartalta. Siis juuri siksi, että orjuus on taloustieteellinen kategoria, sitä tavataan maailman luomisesta lähtien kaikilla kansoilla. Nykyajan kansat ovat vain osanneet naamioida orjuuden omassa maassaan ja ottaa sen avoimesti käyttäntöön Uudessa maailmassa. Mutta mitä tekee kunnan hra Proudhon näiden orjuutta koskevien mietiskelyjen jälkeen? Hän alkaa etsiä vapauden ja orjuuden synteesiä,

todellista kultaista keskietä, toisin sanoen orjuuden ja vapauden tasapainoa.

Hra Proudhon on käsittänyt erittäin hyvin, että ihmiset valmistavat veran, palttinan ja silkkikankaat, joskaan noin yksinkertaisen asian käsittäminen ei ole kovin suuri ansio! Mutta jos mitä, niin sitä hra Proudhon ei ole käsittänyt, että ihmiset luovat myös tuotantovoimiaan vastaavat *yhteiskunnalliset suhteet*, joiden vallitessa he tuottavat verkaa ja palttinaa. Vieläkin vähemmän hra Proudhon on käsittänyt, että ihmiset, jotka luovat aineellista tuotantoaan vastaavat yhteiskunnalliset suhteet, luovat myös *ideat* ja *kategoriat*, ts. näiden samojen yhteiskunnallisten suhteiden abstraktit, ideaaliset ilmaisut. Kategoriat ovat siis yhtä vähän ikuisia kuin suhteet, joiden ilmauksia ne ovat. Ne ovat historiallisia ja ohimeneviä tuotteita. Hra Proudhonista sitä vastoin abstraktiot, kategoriat ovat alkusyitä. Hänen mielestään historiaa luovat ne eivätkä ihmiset. *Abstraktio*, *kategoria sellaisenaan*, ts. ihmisistä ja heidän aineellisesta toiminnastaan irrallisena, on tietenkin kuolematon, muuttumaton, liikkumaton. Se on ainoastaan puhtaan järjen luomus, mikä merkitsee vain, että abstraktio sinänsä on abstrakti. Oivallista *tautologiaa*!

Näin siis kategorioina tarkasteltuina taloudelliset suhteet ovat hra Proudhonista ikuisia kaavoja, joilla ei ole alkua eikä kehitystä.

Toisin sanoen: hra Proudhon ei väitä suoraan, että *porvarillinen elämä* on hänestä *ikuinen totuus*. Hän sanoo sen epäsuorasti jumaloimalla kategorioita, jotka ajatusten muodossa ilmentävät porvarillisia suhteita. Koska porvarillisen yhteiskunnan tuotteet ovat hänestä kategorioita, ideoita, hän pitää niitä spontaanisesti syntyneinä, oman elämän saaneina ikuisina olemuksina. Hän ei siis ylitä porvarillisen näköpiirin rajoja. Koska hän käsittelee porvarillisia ideoita ikuisina totuuksina, hän etsii näiden ideoiden synteisiä, niiden tasapainoa eikä näe, että niiden nykyinen tasapainottamistapa on ainoa mahdollinen.

Tosiassiallisesti hän tekee samoin kuin kaikki kunnan porvarit. He kaikki sanovat teille, että kilpailu, monopoli jne. ovat periaatteessa, ts. abstrakteina käsitteinä

elämän ainoat perusteet, mutta niissä on käytännössä paljon parantamisen varaa. He kaikki tahtovat kilpailua ilman kilpailun haitallisia seurauksia. He kaikki tahtovat mahdotonta, ts. porvarillisia elinoloja ilman näiden olojen välttämättömiä seurauksia. Kukaan heistä ei ymmärrä, että porvarillinen tuotantotapa on historiallinen ja ohimenevä niin kuin oli feodaalinenkin. Tämä erehdys johtuu siitä, että heidän mielestään porvarisihminen on jokaisen yhteiskunnan ainoa perusta, että he eivät voi kuvitella mahdolliseksi sellaista yhteiskuntajärjestelmää, jossa ihminen lakkaisi olemasta porvari.

Hra Proudhon on siis välttämättä *doktrinaari*. Nykymaailmaa mullistava historiallinen liike muodostuu hänen osaltaan tehtäväksi löytää kahden porvarillisen ajatuksen oikea tasapaino, synteesi. Näin tämä ovela velikulka paljastaa viekkaudella jumalan salaisen aivotuksen, kahden erillisen ajatuksen ykseyden, jotka ovat erillisiä vain siksi, että hra Proudhon on eristänyt ne käytännöllisestä elämästä, nykyisestä tuotannosta, joka on noilla ajatuksilla ilmaistujen realiteettien yhdistelmä. Suuren historiallisen liikkeen, mikä syntyy ristiriidasta ihmisten jo hankkimien tuotantovoimien ja heidän yhteiskunnallisten suhteittensa välillä, jotka eivät enää vastaa näitä tuotantovoimia; kauheat sodat, joita valmistellaan jonkun kansakunnan eri luokkien välillä ja eri kansakuntien välillä; kansanjoukkojen käytännöllisen ja vallankumouksellisen toiminnan, joka yksin vain voi ratkaista nämä ristiriidat,— tämän tavattoman laajan, pitkällisen ja mutkikkaan liikkeen hra Proudhon korvaa hänen päässään tapahtuvalla tyhjänjauhamisella [mouvement cacadauphin]. Historiaa luovat siis oppineet, ihmiset, jotka kykenevät hankkimaan tietoonsa jumalan salaiset ajatukset. Tavallisten ihmisten on vain sovellettava heidän oivalluksiaan.

Ymmärrätte nyt, miksi hra Proudhon on kaiken poliittisen liikkeen vannoutunut vihollinen. Hänestä nykyisten tehtävien ratkaisu ei ole julkisessa toiminnassa, vaan hänen päässään tapahtuvissa dialektisissa pyörteissä. Koska kategoriat ovat hänestä liikevoimia, niin kategoriain muuttamiseksi ei tarvitse muuttaa käytännöllistä elämää. Aivan päinvastoin: pitää muuttaa kategoriat,

ja siitä on oleva seurauksena olemassaolevan yhteiskunnan muuttuminen.

Hra Proudhon haluaa sovittaa ristiriidat ja kiertää sen vuoksi kokonaan kysymyksen, eikö pidä kumota itse näiden ristiriitojen perustaa. Hän on kaikessa doktrinaarisen poliitikon kaltainen, joka tahtoo säilyttää yhteiskunnallisen elämän olennaisina osina, ikuisina kategorioina kuninkaan, edustajakamarin ja ylähuoneen. Hän vain etsiskelee uutta kaavaa tasapainottaakseen nämä voimat, joiden tasapaino on niiden nykyisessä liikkeessä, jossa toinen näistä voimista on vuoroin voittaja, vuoroin toisen orja. Niinpä 18. vuosisadalla monet keskimittaiset älymiehet yrittivät löytää oikean kaavan yhteiskunnallisten säätyjen, aateliston, kuninkaan, parlamenttien jne. saattamiseksi tasapainoon, mutta seuraavana päivänä ei ollut kuningasta, ei parlamenteja eikä aatelistoa. Tämän antagonismin oikeaa tasapainottamista oli kaikkien niiden yhteiskunnallisten suhteiden lakkauttaminen, jotka olivat näiden feodaalisten muodostumien ja niiden antagonismin perustana.

Koska hra Proudhon asettaa toiselle puolelle ikuiset ideat, puhtaan järjen kategoriat, ja toiselle ihmiset ja heidän käytännöllisen elämänsä, joka hänen käsityksensä mukaan on näiden kategoriain soveltamista, havaitsette hänellä alun alkaen dualismin elämän ja ideoiden välillä, sielun ja ruumiin välillä — *dualismin*, joka toistuu monissa muodoissa. Te näette nyt, että tämä antagonismi on vain hra Proudhonin kyvyttömyyttä ymmärtää maallista historiaa ja hänen jumaloimiensa kategoriain alkuperää.

Kirjeeni on niinkin venynyt liian pitkäksi, en voi enää pysähtyä tarkastelemaan niitä naurettavia syytöksiä, joita hra Proudhon esittää kommunismia vastaan. Uskonette minua, että mies, joka ei ole käsittänyt yhteiskunnan nykyistä tilaa, pystyy sitäkin vähemmän käsittämään liikettä, joka pyrkii kumoamaan tämän yhteiskunnan, ja tämän vallankumouksellisen liikkeen kirjallisia ilmauksia.

Ainoa kohta, jossa olen täysin samaa mieltä hra Proudhonin kanssa, on hänen inhonsa sosialistista sentimentaalisuutta kohtaan. Ennen häntä nostatin paljon

vihaa itseäni kohtaan sillä, että pilkkasin lammasmaista, sentimentaalista, utooppista sosialismia. Mutta eikö hra Proudhon itse luo itselleen kummallisia harhakuvia asettaessaan oman pikkuporvarin sentimentaalisuutensa — tarkoitan hänen pateettisia lausuntojaan perheestä, aviorakkaudesta ja kaikkia hänen latteuksiaan — vastakohdaksi sosialistiselle sentimentaalisuudelle, joka esimerkiksi Fourierilla on paljon syvempää kuin kunnan hra Proudhonimme vaateliaat latteudet? Hän itse tajuaa perustelunsa aivan mitättömäksi ja itsensä täysin kykenemättömäksi puhumaan kaikista näistä asioista niin hyvin, että menettää yhtäkkiä malttinsa, vimmastuu, hänet valtaa irae hominis probi*, hän alkaa huutaa, raivoaa, noituu, paljastaa, kiroaa, lyö rintoihinsa ja kerskailee jumalan ja ihmisten edessä, että hän on vapaa sosialistisesta saastasta! Hän ei ryhdy arvostelemaan sosialistista sentimentaalisuutta eli sitä, mitä pitää sentimentaalisuutena. Hän julistaa kuin pyhimys, kuin paavi kurjat syntiset kiroukseen ja laulaa ylistyshymniä pikkuporvaristolle ja viheliäisille kotilieden patriarkaalisille rakkausilluusioidelle. Eikä se ole sattuma. Hra Proudhon on kiireestä kantapäähän pikkuporvariston filosofi ja taloustieteilijä. Kehittyneessä yhteiskunnassa *pikkuporvarista* tulee jo asemansa vuoksi toisaalta sosialisti, toisaalta taloustieteilijä, toisin sanoen häntä häikäisee suurporvariston loisto ja hän on myötätuntoinen kansaa kohtaan sen kärsimysten vuoksi. Hän on samaan aikaan sekä porveri että kansa. Sisimmässään hän on ylpeä puolueettomuudestaan ja siitä, että on löytänyt todellisen tasa-painon, joka on eroavinaan parempaan päin kultaisesta keskitiestä. Tällainen pikkuporvari tekee *ristiriidasta* jumalan, sillä ristiriita on hänen olemuksensa perusta. Hän itse ei ole mikään muu kuin olennoitunut yhteiskunnallinen ristiriita. Hänen täytyy todistaa teoriassa oikeaksi se, mikä hän on käytännössä, ja hra Proudhonin ansio on se, että hän on Ranskan pikkuporvariston tieteellinen tulkitseja; se on todellinen ansio, sillä pikkuporvaristo on kaikkien tulevien yhteiskunnallisten vallankumousten elimellinen osa.

* — jalo suuttumus. *Toim.*

Olisin halunnut lähettää Teille tämän kirjeen mukana kansantaloustiedettä käsittelevän kirjani,¹⁹⁷ mutta en ole tähän mennessä onnistunut julkaisemaan teostani, enkä myöskään saksalaisten filosofien ja sosialistien kritiikkiäni¹⁹⁸, josta kerroin Teille Brysselissä. Ette voi kuvitellakaan, millaisia vaikeuksia niiden julkaiseminen kohtaa Saksassa ensinnäkin poliisin ja toiseksi kustantajien taholta, jotka ovat kaikkien niiden suuntien kannalla, joita vastaan hyökkään. Meidän oma puolueemme taas ei ole ainoastaan köyhä, vaan sen lisäksi huomattava osa Saksan kommunistisen puolueen jäsenistä on suutuksissaan minulle sen vuoksi, että esiinnyn heidän utopioitaan ja deklamaatioitaan vastaan.

Teille uskollinen

Karl Marx

P. S. Saatatte kysyä, miksi kirjoitan Teille huonoa ranskaa sen sijaan että kirjoittaisin hyvää saksaa. Näin siksi, että kyseessä on ranskalainen kirjailija.

Olisin Teille hyvin kiitollinen, ellette viivyttelä vastaustanne kovin pitkään, sillä haluaisin tietää, oletteko ymmärtänyt minut tämän barbaarisen ranskan ulko-kuoren alla.

*Julkaistu ensi
herran kirjassa
«М. М. Стасюлевич и его со-
временники в их переписке».
III том, СПб, 1912*

*Marx, Engels.
Kirjeitä, kustannusliike
Edistys, Moskova 1976,
s. 33—43*

